

ВІДГУК

офіційного опонента д.е.н., професора **Гуцалюка Олексія Миколайовича** на дисертаційну роботу Шишки Ігоря Васильовича «Концептуальні основи формування стратегії економічного розвитку сфери охорони здоров'я», яку подано до захисту на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук за спеціальністю 08.00.03 – економіка та управління національним господарством

Актуальність теми дослідження

Питання забезпечення ефективного функціонування вітчизняної системи охорони здоров'я декілька років поспіль є найбільш обговорюваними в українських наукових колах, що пов'язано з необхідністю її реформування та підвищення стійкості в умовах глобальних викликів і потрясінь. Визначення теоретико-методологічних засад функціонування системи охорони здоров'я України можуть слугувати підґрунтям для подальших наукових пошуків найбільш оптимальних умов та інструментів забезпечення неперервного підвищення якості надання медичних послуг та покращення рівня здоров'я населення.

У світлі реформування національної системи охорони здоров'я проблеми стратегічного планування і стратегічного управління галуззю все частіше стають об'єктами досліджень вітчизняних науковців. Значна чисельність публікацій у даному напрямку обумовлена наявністю певних недоліків у механізмі державного стратегічного управління сферою охорони здоров'я, що віддзеркалюється у формальному характері стратегічного планування розвитку галузі, неефективному контролі за реалізацією обраної стратегії, неузгодженості певних стратегічних дій. Українська і іноземна спільноти науковців приділяють багато уваги питанням подальшого розвитку системи охорони здоров'я України, що пов'язано як зі значними прогалинами у заходах довоєнного реформування галузі, так і необхідністю її повоєнної відбудови.

Зазначені обставини зумовлюють необхідність науково-методологічної систематизації та поглиблення досліджень проблематики стратегічного управління економічним розвитком сфери охорони здоров'я України, зокрема щодо визначення концептуальних засад розроблення стратегічного плану розвитку галузі. З огляду на це, дисертаційна робота Шишки І.В. на тему: «Концептуальні основи формування стратегії економічного розвитку сфери охорони здоров'я» є вкрай актуальною та має вирішальне наукове й практичне значення.

Дисертаційне дослідження виконане в межах наукових планів та програм науково-дослідної роботи Класичного приватного університету за темами: «Стратегія економічного розвитку в контексті залучення смарт технологій прийняття рішень» (номер державної реєстрації 0121U111281; розроблення концепції економічного розвитку сфери охорони здоров'я, визначення стратегічних і тактичних цілей економічного розвитку галузі, складання програми запровадження бюджетно-ринкової моделі медичного страхування в Україні, надання пропозицій щодо вдосконалення механізмів фінансування медицини в Україні на основі програмного підходу); «Розвиток національної економіки в контексті сучасної економічної теорії» (номер державної реєстрації 0122U001739; удосконалення методики складання профілю середовища завдяки її адаптації до аналізу галузі, класифікація форм і напрямів міжнародного співробітництва у сфері охорони здоров'я та найбільш актуальних тенденцій розвитку світового ринку медичних послуг).

Обґрунтованість наукових положень, висновків і рекомендацій сформованих у дисертації, їх достовірність

Аналіз поданого до захисту наукового дослідження, автореферату та публікацій дисертанта дозволяють дійти висновку про наукову обґрунтованість викладених автором результатів. Достовірність отриманих та викладених у дисертаційній роботі наукових результатів ґрунтується на використанні загальнонаукових та спеціальних методів дослідження, залученні та аналітичному опрацюванні чинної нормативно-правової бази

України, енциклопедичних та довідкових джерел, наукових праць вітчизняних і іноземних учених, звітних матеріалах НСЗУ, власних узагальненнях та результатах досліджень автора. Об'єктом дослідження було визначено процес формування стратегії економічного розвитку сфери охорони здоров'я. Дисертантом чітко сформульована мета дослідження щодо розробки теоретико-методологічних засад, науково-прикладних опрацювань проблеми формування стратегії економічного розвитку сфери охорони здоров'я. Достовірність і наукова новизна одержаних результатів дисертаційного дослідження забезпечується вагомою джерельною базою, достатньо широким спектром використаних наукових методів, здатністю дисертанта до критичного аналізу та узагальнень.

Вищевикладене свідчить про достатню обґрунтованість і достовірність наукових положень, висновків і рекомендацій дисертації Шишки І.В.

Наукова новизна наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації

Наукова новизна одержаних результатів, що виносяться на захист, полягає в розробці теоретико-методологічних засад і практичних рекомендацій щодо формування стратегії економічного розвитку сфери охорони здоров'я. Новизна і висновки сформовані із достатньо обґрунтованих наукових результатів теоретико-методологічних та емпіричних досліджень згідно з визначеними завданнями. Логіка дослідження підвищує рівень обґрунтованості результатів, що акумульовано в 15 позиціях новизни, які сформовані в дисертаційній роботі в системі цільового загально-теоретичного, методологічного та прикладного спрямування.

До положень, що місять наукову новизну, доцільно віднести наступне:

– розроблення концепції формування стратегії економічного розвитку системи охорони здоров'я до 2030 року, що, на відміну від існуючих, передбачає застосування стратегій відновлення, реструктуризації і реінжинірингу за базовими складовими як забезпечення подальшого

реформування сфери охорони здоров'я України, реалізації євроінтеграційних процесів та повоєнної відбудови системи охорони здоров'я на основі стратегічних та тактичних цілей: створення оптимальної мережі лікарень, забезпечення достатніх обсягів фінансування, цифровізація процесів управління і надання он-лайн послуг, підвищення якості та конкурентоспроможності медичних послуг, наближення процесів надання медичних послуг до вимог ЄС результатів ідентифікації і оцінки впливу фундаментальних і специфічних ризиків; ключових цінностей і керівних принципів реформування галузі, визначених МОЗ, що дасть змогу оптимізувати функціонування системи охорони здоров'я та стимулювання економічного розвитку закладів охорони здоров'я (п. 5.2);

– розроблення механізму забезпечення досягнення стратегічних цілей економічного розвитку сфери охорони здоров'я України до 2030 року, який включає такі складові: стратегічні пріоритети економічного розвитку (продовження процесів реформування галузі, євроінтеграцію і повоєнне відновлення); стратегії, що забезпечують реалізацію пріоритетних напрямів економічного розвитку (відновлення, реінжиніринг і реструктуризація); тактичні цілі реалізації обраних стратегій (посилення і оптимізація функцій галузевих інститутів, створення оптимальної мережі лікарень, забезпечення достатніх обсягів фінансування, цифровізація процесів управління і надання медичних послуг, формування і розвиток медичного персоналу, підвищення якості медичних послуг, євроінтеграція процесів функціонування системи громадського здоров'я, імплементація актів права ЄС у діяльність фармацевтичної галузі, наближення процесів надання медичних послуг до вимог ЄС, узгодження освітніх процесів зі стандартами ЄС, відновлення надання основних медичних послуг, інституційне і ресурсне забезпечення коригування фізичного і психічного здоров'я населення, створення оптимальних умов проведення медичних маніпуляцій), що забезпечить оптимізацію функціонування системи охорони здоров'я та стимулювання економічного розвитку медичних закладів (п. 5.2);

– розроблення програми запровадження бюджетно-ринкової моделі медичного страхування із зазначенням тривалості кожного етапу, яка передбачає виконання таких заходів: визначення переліку медичних послуг відповідно джерелам фінансування; створення відповідної законодавчої бази; приведення страхового ринку до нових умов функціонування; проведення інформаційних кампаній для підвищення обізнаності населення щодо умов страхових пропозицій; збільшення розмірів ВВП України у післявоєнний період, що дозволить підвищити економічну ефективність функціонування системи охорони здоров'я (п. 5.3);

– удосконалення методичного підходу до оцінювання впливу факторів середовища на функціонування сфери охорони здоров'я шляхом визначення чинників, ступеня готовності реагувати на їх вплив та вагових коефіцієнтів – чинників опосередкованого зовнішнього впливу (соціально-економічні, політичні, науково-технічні, екологічно-техногенні) та суб'єктів та чинників прямого впливу (споживачі, конкуренти, постачальники і контактні аудиторії), внутрішнього середовища (організаційне, маркетингове, фінансове, кадрове, матеріально-технічне забезпечення), що дозволить виявити зовнішні можливості і загрози та внутрішні сильні і слабкі сторони для обрання типу стратегії розвитку залежно від результатів перехресного аналізу чинників зовнішнього і внутрішнього середовища (п.п. 2.1, 2.2);

– удосконалення концептуального підходу щодо процесу управління ризиками економічного розвитку сфери охорони здоров'я, який, на відміну від існуючих, базується на системі фундаментальних ризиків (поглиблення нерівності у доступі до послуг, посилення конкуренції в галузі, зростання вимог до якості медичних послуг, цінова та технічна доступність інновацій щодо надання медичних послуг, загроза кібератак) та специфічних ризиків (якість імплементації реформи охорони здоров'я, опір змінам, зниження кадрового потенціалу, формування госпітальних округів, неефективність менеджменту медичних закладів) на основі методу експертних оцінок для їх ідентифікації та оцінювання, що дає змогу оцінити ступінь певного виду ризику, спрогнозувати

його динаміку на найближчі роки та розробити заходи щодо мінімізації ризиків функціонування сфери охорони здоров'я (п. 2.3);

– удосконалення методичного підходу до реалізації процесів довго- і середньострокового планування економічного розвитку сфери охорони здоров'я шляхом закріплення функцій з розроблення стратегічних планових документів за МОЗ, забезпечення відповідності між напрямками стратегічного управління галуззю і стратегічними цілями її розвитку, закріплення функцій з періодичного моніторингу реалізації стратегічних планів і програм за тим самим підрозділом МОЗ, який розробляє планові документи, обов'язкового розміщення звітів про виконання запланованих завдань на сайті МОЗ, що дозволить: чітко формулювати довгострокові пріоритети економічного розвитку сфери охорони здоров'я, забезпечити досягнення стратегічних цілей розвитку галузі відповідно до завдань її реформування, визначити основні індикатори результативності функціонування галузі, забезпечити відповідність структури звітів структурі планових документів, забезпечити відкритість і доступність інформації щодо стратегічного управління сферою охорони здоров'я (п. 4.2);

– удосконалення науково-практичного підходу до визначення перспективних напрямів фінансування сфери охорони здоров'я шляхом доповнення рекомендацій ВООЗ, що стосуються збільшення ставок оподаткування продуктів і товарів, які шкодять здоров'ю і спрямування отриманих коштів на потреби медицини; залучення міжнародної допомоги; стимулювання постачальників до зниження витрат на комунальні послуги і покращення фінансового управління; уникнення постійного зниження пріоритету охорони здоров'я в державних видатках, такими заходами, як: оптимізація кількості і якості медичних закладів завдяки створенню госпітальних округів; приватизація закладів, що не увійшли до складу лікарняних мереж; встановлення відповідальності керівників закладів охорони здоров'я за неефективне використання бюджетних коштів; масштабне запровадження проектів державно-приватного партнерства у сфері охорони

здоров'я, що дасть можливість забезпечити раціональне використання обмежених фінансових ресурсів, отримати додаткові надходження до державного бюджету, створити альтернативне джерело фінансування сфери охорони здоров'я, підвищити якість і доступність медичних послуг (п. 5.3);

– удосконалення методичного підходу до побудови матриці SWOT-аналізу завдяки визначенню загальної суми показників ступеню важливості, розрахованих під час складання відповідних профілів середовища, з метою більш чіткого визначення, які саме чинники зовнішнього та внутрішнього середовища мають перевагу у випадку однакової або приблизно однакової їх кількості (п. 2.3);

– удосконалення науково-методичного базису класифікації форм і напрямів міжнародного співробітництва у сфері охорони здоров'я завдяки виокремленню таких елементів: членство у міжнародних організаціях, співпраця фахівців щодо протидії глобальним загрозам здоров'ю на неурядовому рівні, міжнародні економічні відносини, міжнародна науково-дослідна і освітня діяльність, міжнародна технічна допомога, міжнародний обмін досвідом державного управління сферою охорони здоров'я (п. 3.3);

– подальший розвиток науково-практичного підходу до аналізу результатів реформування системи охорони здоров'я завдяки співставленню звітних даних НСЗУ з оцінками експертів ВООЗ, українських фахівців і науковців, а також пацієнтів (за результатами проведених опитувань), що дозволило виявити невідповідності звітних даних, а саме: виключно позитивні результати реформування галузі за оцінками НСЗУ, позитивні і негативні результати реформування за оцінками фахівців, негативні оцінки населення щодо результатів реформування системи охорони здоров'я із-за недостатньої поінформованості про цілі і завдання реформи та завищених очікувань (п. 4.1);

– подальший розвиток концептуальних аспектів визначення стратегічних цілей розвитку системи е-здоров'я, визначених у «Стратегії розбудови телемедицини в Україні», затвердженій КМУ у 2023 році, завдяки акцентуванню уваги на необхідності додання заходів з мінімізації можливих

зовнішніх і внутрішніх ризиків, а також на визначенні коштів технічної допомоги міжнародних установ, організацій та іноземних країн як ненадійного джерела фінансування заходів реалізації стратегії, що дає змогу заздалегідь убезпечити процес економічного розвитку сфери охорони здоров'я від впливу негативних зовнішніх і внутрішніх чинників та створити необхідні умови для виконання визначених у Стратегії завдань економічного розвитку галузі (п. 5.1);

– подальший розвиток наукових положень щодо ідентифікації економічної складової архітектури сфери охорони здоров'я, зокрема: визначення сутності поняття «система економічного розвитку сфери охорони здоров'я» як сукупності державних, комунальних і приватних організацій, що складають певне ієрархічне утворення, взаємодіють між собою як суб'єкти і об'єкти управління та реалізують фінансові, організаційні, соціально-економічні та інші заходи, спрямовані на надання якісних та конкурентоспроможних медичних послуг, які спрямовані на підтримку оптимальної працездатності і соціально-економічної активності людини завдяки відновленню її фізіологічних і психологічних функцій (п. 1.1);

– уточнення визначення понять: «стратегічне управління галуззю охорони здоров'я» як діяльності з визначення й забезпечення досягнення довгострокових цілей її інноваційного розвитку з урахуванням загальновизнаних пріоритетів, дотриманням основних принципів стратегічного планування, раціонального використання наявного потенціалу галузі, врахуванням впливу чинників зовнішнього і внутрішнього її середовища; «стратегія розвитку» як документу (плану), що визначає довгострокові цілі розвитку, заходи щодо їх досягнення, перелік необхідних ресурсів, підходи, прийоми і методи контролю запланованих заходів; «механізм стратегічного управління» як сукупності певних складових елементів, як-то: інституціональне, інформаційне, науково-методичне, організаційне і ресурсне забезпечення довгострокового інноваційного розвитку галузі (п. 1.3);

– подальший розвиток теоретико-методичного підходу до узагальнення інноваційних напрямів розвитку світового ринку медичних послуг на основі виокремлення таких сфер: використання мобільних додатків (телемедицина, цифрові рецепти та медичні записи, дистанційний моніторинг пацієнтів за допомогою пристроїв носіння, персоналізована медицина і геноміка, ігрові програми, роздрібна охорона здоров'я, клінічні та фітнес рішення, догляд за психічним здоров'ям); використання інформаційних технологій (великі дані, штучний інтелект, Інтернет речей, доповнена і віртуальна реальності, хмарні обчислення, прогностичний аналіз, чат-бот, кібербезпека та конфіденційність даних, інтеграція FinTech, нанотехнології, 3D біодрук та імпланти); інвестування в рішення, спрямовані на психічне здоров'я, нестачу персоналу та нерівність у сфері охорони здоров'я, що створює підґрунтя для застосування проактивного підходу до оптимізації впливу на результати лікування пацієнтів та ефективність медичних організацій (п. 4.2);

– подальший розвиток теоретико-методичного підходу до класифікації чинників глобалізації світового ринку медичних послуг шляхом їх об'єднання у такі групи: політичні чинники (діяльність міжнародних організацій, неурядових організацій і фондів, захист прав інтелектуальної власності); економічні чинники (міжнародна торгівля медичними послугами; утворення міжнародних медичних кластерів, функціонування міжнародного фармацевтичного ринку); технологічні чинники (розроблення медичних технологій і обладнання, запровадження міжнародних стандартів медичної допомоги, інформаційний обмін); соціальні чинники (міжнародна міграція, медична освіта, поширення захворювань), що упорядковує процес аналізу впливу кожного окремого чинника і усіх глобалізаційних чинників загалом на ефективність стратегічного управління трансформацією сфери охорони здоров'я України (п. 3.2).

Наукове і практичне значення отриманих результатів.

На підставі вищевикладеного можна стверджувати, що ідеї й основні положення дисертаційної роботи Шишки І.В. мають наукову новизну,

достатньо обґрунтовані, націлені на вирішення проблем стратегічного планування економічного розвитку сфери охорони здоров'я. Достовірність висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації та авторефераті, базується на науковій методології і застосуванні сучасних прийомів проведення досліджень. Останні відповідають офіційним матеріалам статистики, державних органів управління та літературним джерелам.

Практичне значення одержаних результатів полягає у тому, що розроблені наукові та методологічні положення, висновки та рекомендації збагачують теорію і практику щодо стратегічного управління економічним розвитком сфери охорони здоров'я. Матеріали дисертації були оприлюднені на міжнародних і всеукраїнських науково-практичних конференціях в містах: Одеса, Київ, Ужгород, Запоріжжя і отримали схвалення на 10 науково-практичних конференціях.

Оцінка мови і стилю дисертації, відповідність дисертації визначеній спеціальності та вимогам МОН України

Дисертаційна робота є самостійним науковим дослідженням, висновки та рекомендації якого отримані автором особисто. Опубліковані наукові праці містять положення, висновки та пропозиції, що сформульовані автором і відображають його конкретний внесок у розвиток економічної науки. З наукових праць, опублікованих у співавторстві, використано лише ті положення, які є результатом власних досліджень. Робота не містить матеріалів кандидатської дисертації. Дисертація складається із вступу, п'яти розділів, висновків, списку використаних джерел, додатків. Загальний обсяг роботи 536 сторінок. Дисертація включає 60 таблиць, 40 рисунків. Список використаних джерел нараховує 477 найменувань та один додаток на 7 сторінках. Текст дисертації оформлено відповідно до ДСТУ 3008:2015 «Інформація та документація. Звіти у сфері науки і техніки. Структура та правила оформлювання», за структурою відповідає вимогам МОН України від 17.11.2021 року. Список використаних джерел оформлений відповідно до вимог ДСТУ 8302:2015 «Інформація та документація. Бібліографічне

посилання. Загальні положення та правила складання».

Повнота викладу наукових положень, висновків і рекомендацій у опублікованих працях

Здобувач має досить вагомий науковий доробок. Основні положення, висновки та результати дослідження опубліковано в 33 наукових працях. Загальний обсяг, які належать особисто здобувачеві, становить 12,11 друк. арк., зокрема: 3 статті у закордонних виданнях, які індексовані в міжнародних наукометричних базах Scopus та Web of Science, 20 статей у наукових фахових виданнях України та 10 тез доповідей, оприлюднених на науко-практичних конференціях. Детальне вивчення дисертації та наукових праць Шишки І.В. дозволяє зробити висновок, що результати дисертаційного дослідження оприлюднені до захисту дисертації на належному рівні.

Дискусійні положення та зауваження до дисертаційної роботи

Дисертаційна робота Шишки І.В. за своїм змістом, рівнем наукової новизни, систематизацією матеріалу, висновками та пропозиціями являє собою завершене та самостійно виконане наукове дослідження.

Загалом позитивно оцінюючи змістовність і вагомість дисертації для теорії та практики, обґрунтованість її наукових положень, висновків та рекомендацій щодо розроблення концептуальних теоретико-методологічних основ формування стратегії економічного розвитку сфери охорони здоров'я України є потреба зробити коментарі та звернути увагу на такі зауваження і дискусійні наукові положення дисертаційної роботи:

1. З тексту дисертаційної роботи не зрозуміло з чим пов'язано обрання для аналізу рівня ризиків реалізації стратегії економічного розвитку сфери охорони здоров'я часового періоду, який обмежений 2003-тім та 2005-тим роками (табл. 2.11 с. 164).

2. У підрозділі 4.1 автор зіставляє результати реалізації реформи системи охорони здоров'я, наведені у звітах НСЗУ та дайджестах змін МОЗ за період 2018-2022 (табл. 4.2-4.4) і 2020-2022 (табл. 4.5), результати кабінетного аналізу української системи первинної медичної допомоги за

період 2019-2020 років, проведеного у лютому 2022 року командою експертів ВООЗ (с. 293-298), узагальнення і висновки українських науковців без зазначення часового періоду досліджень (с. 298-301) та результати загальнонаціонального опитування громадської думки щодо сприйняття населенням результатів реформування сфери охорони здоров'я, яке проводилось Центром «SOCIS» у 2019 і 2020 роках (с. 301-304). З цього виникають певні сумніви щодо співставності даних, які порівнюються.

3. У якості показників реалізації заходів щодо досягнення цілі «Міцне здоров'я і благополуччя» у межах Стратегії сталого розвитку «Україна-2020» протягом 2018-2020 років (с. 311 табл. 4.12) автор наводить показники стану здоров'я населення, хоча об'єктом дослідження визначено процес формування стратегії економічного розвитку сфери охорони здоров'я.

4. У дослідженні підсумовано ступінь виконання двадцяти двох завдань «Концепції розвитку електронної охорони здоров'я» (с. 386-387, табл. 5.4), однак результат аналізу носить характер констатації і не має розвитку в авторській концепції розвитку сфери охорони здоров'я.

5. Доцільним було б розроблення інтегрального показника ефективності економічного розвитку сфери охорони здоров'я.

6. У роботі зустрічаються технічні помилки набору тексту та пропуски слів.

Разом з цим висловлені побажання, зауваження та дискусійні положення не знижують загальної позитивної оцінки роботи.

Загальні висновки

Дисертаційна робота Шишки Ігоря Васильовича на тему «Концептуальні основи формування стратегії економічного розвитку сфери охорони здоров'я» являє собою завершене наукове дослідження, виконане на достатньо високому теоретико-методологічному рівні на актуальну тему, в якому автор запропонував вирішення важливого науково-практичного завдання щодо формування стратегії економічного розвитку сфери охорони здоров'я.

Роботу позитивно відрізняє продумана структура, чіткість і логічність розв'язання проблеми дослідження, обґрунтованість та аргументованість методів і підходів щодо поставлених завдань. Мова дисертація чітка і грамотна. Стиль дисертація має науковий характер.

Аналіз змісту реферату, друкованих праць за темою дисертації дозволяє зробити висновок, що в них достатньо повно відображено теорію та методологію дослідження, наукові результати і основні висновки. Автореферат дисертації відповідає за своїм змістом і структурою дисертаційній роботі. Усі пункти наукової новизни дослідження, які заявлені в авторефераті, належним чином відображено у дисертаційній роботі. Робота відповідає вимогам МОН України та пп. 7, 8, 9 «Порядку присудження та позбавлення наукового ступеня доктора наук», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 17 листопада 2021 року № 1197 (зі змінами), що висуваються до докторських дисертацій.

Тема дисертації та подані в ній результати відповідають паспорту спеціальності 08.00.03 – економіка та управління національним господарством. Нові наукові положення, висновки та рекомендації, одержані в ході дисертаційного дослідження та винесені на захист, вирішують наукову проблему розроблення ефективної стратегії економічного розвитку сфери охорони здоров'я України.

Вважаю, що автор дисертації заслуговує на присудження наукового ступеня доктора економічних наук за спеціальністю 08.00.03 – економіка та управління національним господарством.

Офіційний опонент:

доктор економічних наук, професор,
проректор з науково-педагогічної діяльності
приватного закладу вищої освіти
«Східноєвропейський університет
імені Рауфа Аблязова»

Олексій ГУЦАЛЮК